

garn und im Banate unterlagen . . .“). — Relativ la înțelesul originar al terminului *Uscoc* însuși (slav. „a sări“, „a emigră“), e instructiv mr. *a giuca de locu* = a emigră: „džiucām de locu și de tru patriidă ne mistecām cū alte soi. . .“ (Ucuta, citat de Capidan, *Inceputul de mișcare culturală la Aromâni*, în „Convorbiri literare“ pe 1909, p. 881). Cf. Marković, *Kroatien-Slavonien*, Agram 1873, p. 53.

3. **Godârvaci, codârvaci**, „oameni porcoși, necuviiincioși, ca batjocură pentru cei ce-și trag obârșia din Ruși“ (rev. „Ion Creangă“, IX, 121), porecliți ei însiși; *porci* (Candrea, o. c., p. 140; cf. cupletul satiric împotriva Rușilor, „gliganii“ (porci sălbatice) și „ritanii“, păstrat în mss. Ac., ca o „cintare a țeranilor Moldovei din anul 1844“).

Cu tot curiosul „aer de familie“ cu (*get-be-get*) *coada vacii* (etimologie populară?), nu credem să aibă vreo legătură cu acesta. Să aibă vreuna cu *godac*, „purcel“, bulg. *gudja*, „Schwein“, etc.? — *Non liquet*.

P. S. — Pentru *bandraburcă*, „cartofă (de Brandenburg)“, cf. sîrb. *bavarac*, „bayerische Kartoffel“, apoi: n. de loc. băcăuan *Bandrabura*, n. de fam. *Brandaburul* al Mitropolitului Meletie (v. N. Iorga, *Ist. Bisericăi*, II, 344), „țara *Brandiburului*“ (într'un doc. din 1762, ap. N. Iorga, „Neamul românesc“ din 4 Maiu 1918) și *Brandaburii ot Cernăuți*, însemnați, împreună cu „*Ungurenii ot Suceava*“, într'un Catastif de dădii moldovenesci, de pe la 1760 (N. Iorga, *Studii și documente*, XXII, p. 135).

V. Bogrea

VI.

Evoluția lui en în in după labiale de Vivian G. Starkey.*)

În *Studien zur rum. Philologie* 1. 56. Tiktin menționează că labialele înainte de *in* și *im* < lat. *en*, *em* nu se palatalizează:

*) Dr. Meyer-Lubke a avut bunăvoieță a ne trimite lucrarea aceasta menită pentru al doilea volum al „Comunicărilor“ Institutului român din Viena și datorită unui elev al său mort în războiu Ne facem o pioasă datorie publicând-o în traducere românească În acest Buletin, în care, la alt loc (v. recensia cărții lui I. Iordan), vorbesc despre același fenomen fonologic.

S. P.

împing, fierbinte și conchide din faptul acesta că evoluția lui *e* devenit *i* după consonante labiale e relativ târzie și că în compozиții ea s'a săvârșit abia după veacul XVII-lea, cum rezultă din șovăirea ortografiei între *e* și *i*: *mente și minte, cu-* *vante și cuvinte, tene și tine*. Tiktin persistă și mai târziu la această părere (cf. *Grundriss für rom. Philologie* 1^a, 574), acceptată în urmă și de Meyer-Lübke, *Gramm. der rom. Sprachen* 1. § 94 și Densușianu *Hist. d. langue roum.* 1, 312. Singur Byhan o combatе (cf. Jb. III, 16 §. u.) susținând că duplicitatea de forme cu *e* și *i* prezintă numai o grafie care n'are nici o importanță pentru pronunțare. Grafia aceasta a trecut din mănăstire în mănăstire și de la om la om cu aceeași șovăire între ambele forme, pronunțarea rămânând însă peste tot aceeași. Pronunțarea acestui sunet, scris când *e* când *i*, și apărținător chiar limbii române străvechi, trebuie să fi fost un *i* (deschis), fapt care explică și menținerea nealterată a consonantelor labiale. Weigand, în introducere, aprobă această părere și califică expunerile lui Byhan ca „definitiv sigure“.

Dar o cercetare mai amănunțită a textelor vechi duce la rezultate de altă natură.

In Codicele Voronețean avem regulat și aproape exclusiv λι-τρε 39|10, 74|1, λι-τρε 60|8-9, λι-τρε 43|i "și'n perfectul Βι-τρειτις 17|3, Βιτρειογ 17|14—18|1, Βι-τρειτις 24|7, 99|5, Βι-τρειογ 99|7-8, 100|5; de altfel pretutindene *e*. In Codicele Sturdzan al popii Grigorie din Măhaciу, lucrul, la prima vedere, e 'mai puțin lămurit. O seamă de texte șovăe între *e* și *i*, altele apar cu *i*. A'ături de textele acestea însă stau altele, care au aproape fără excepție *e*, și care, lucru ce trebuie relevat, se prezintă consecvent și cu evoluția rotacizării. Cum însă rotacizarea e un fenomen dialectal și cum șovăirea între *n* și *r* nu se datorește numai unei simple manieri grafice sau numai capriciului de a redă din când în când un sunet intermedian, va trebui să vedem și'n acest *en* (în loc de *in*) un reflex dialectal ori de câte ori *er* înlocuеște după labială pe *in*. In *Legenda Duminecii*, Cuv. din Bătr. II, pag. 21 §. u., găsim, în afară de un singur caz, peste tot *e*: λιεντε § 12. Δομιτερεу § 4, 5, 6 etc.; chiar și când accentul premerge: Δεμе-τраца § 7. Forma pe care Hasdeu la pag. 43 o dă cu

сфинтес ii aparține probabil lui însuși. Originalul va fi având paralel cu suprapunerea linioarei de abreviere numai forma сфинтес¹). Și, paralel cu acest e, rotacismul δολιερεκъ § 4, 5, 6 etc., vezi alte exemple în C. d. B. II, pag. 57. — *Predica* din C. d. B. II, pag. 117 și u are iarăși numai e: κθвенте § 233—234, λεнгте § 232, Τвенчe § 243, 246, сфинцин § 240; chiar și când accentul premerge λεнчдросчл § 237, κθмірекчмч § 241, сфинцескч-сe § 238²). Și rotacismul apare aici constant: ирема § 234 235, чире § 234 etc. În *Legenda lui Avram*, ibid pag. 181 și u, apare în toate cazurile, e: λεнре § 155 corespunzător lui ч-нре § 156, și iară rotacismul λжрж-нкж § 157. Dimpotrivă textul *Legenda sf. Vineri* ibid, pag. 139 și u, are încă regulat e, dar numai ici-colo pe Τ. Legenda aceasta e însă după Hasdeu nu originalul, ci o copie după o redacțiune necunoscută și faptul acesta motivează și hibridul caracter al acestei bucăți față de celealte texte din Codicele Sturdzan: cf. λене § 184 (atestat de 3 ori), 187, 188, 189, 192, λенре 186, Венери § 180, 181 etc. și pentru r: Τврекате § 189, срpa (= sună) 184 alături de amintitul λене.

Foarte accentuată e diferențierea între i și e în Psaltirea Scheiană. În partea întâi a paginelor celor doi copiști apare aproape fără excepție e, în partea a doua i. Cu alte cuvinte: această diferită evoluție a lui e urmată de un n + consonantă, după labială, corespunzător celorlalte particularități fonetice ale textului acestuia, menținerii lui u final și rotacizării lui n inter-

1) Forma *sfinți* în traducerea textului e deasemenea fără importanță, fiind a se datorî numai faptului că Hașdeu analizează legătura de abreviere în formă modernă

2) Elucidarea chestiunii dacă în textul original al Codic. Sturdzan, deci în limba lui Popa Grigorie, pronunțarea normală era odinioară e sau i și r sau n reclamă cercetarea tuturor textelor lui Popa Grigorie. Menționez numai că pentru i par a pledă formele *Dumireci* pag. 43 (în titlu) despre care Hasdeu C. d. B. II, pag. 43 zice „Acest titlu e scris tocmai la pag. 126, dar tot cu mâna lui Popa Grigorie”, precum și *ciri* în glosele scrise de însuși popa Grigorie la *Intrebarea Creștinească*, ibid pag. 107. În ce privește forma *ciri*, arcaicul *cene*, prin coordonare cu *mene*, se menține la ipoteza de evoluție cu e întocmai ca și *tene*, cfr. Tiktin, *Stud* I, 56. Că de fapt Grigorie rotacisează și el, pare a fi dovedit prin aceste două cuvinte cf. Pușcariu, *Zur Rekonstruktion des Urrumanischen*, 40, 1.

vocal. Dimpotrivă, în textele Coresiene e cu mult mai bine reprezentat *i*, și numai relativ rar *e*.

După ce deci, corespunzător textelor, avem a face cu scrierea consecventă a unui *e* sau a unui *i*, vom admite și pronunțarea cu *e* sau cu *i* pentru diferitele texte. De importanță deosebită e și faptul că în orice altă poziție decât după labială apare numai grafia *i* înainte de *n*. Dacă totuși întâmpinăm forme ca *cene*, *sene*, *tene*, atunci acestea sănt a se explică cum am arătat mai sus Cazuri izolate ca *Δεηциє* C. d. B. II pag. 57 le putem însă de sigur consideră ca simple grafii sau greșeli de ortografie.

O localizare preciză a formelor cu *e* și a celor cu *i* nu poate fi dată, totuși se pot fixa anumite indicii. Într'un inventar al mănăstirii Galata dela Iași, din 1588 (C. d. B. I pag. 1/9) e de trei ori atestată forma *вашините* 9—13, 122, 196, pe când în textele transilvănenene întâmpinăm până pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea destul de adese forma cu *e* (cf. în Gaster, *Chrest.* vol. I: *въвѣтеле* (pentru *рѣвентеле*) pag. 366, *рѣвентеле* pag. 368, *пементаскѣ* pag. 367, *пементефи* pag. 367, *семенциє* pag. 368, *семенцииile* pag. 367 într'o Psaltire din 1710 și *рѣвенте* pag. 350. *маничнни* pag. 351, *† Бръхъленте* pag. 352, de pe la 1705 etc.

Acestea par a sta în contracicere cu faptul că diaconul Coresi, care a lucrat timp mai îndelungat la Brașov, scrie numai *i*. Dar Coresi e originar din Târgoviște (Muntenia), unde se și pare că și-a tradus Evangeliarele (cf. ediția Timuș-Piteșteanu, precuvântarea lui C. Erbiceanu). Deci reflexul *i* la Coreși va fi o influență a idiomului muntenesc, precum apariția peici-colo a lui *e* o influență ardeleană. Acest *e* pare a se fi menținut până astăzi în comuna *Tella* pe Mureș*), de nu cumva cântecul publicat de Weigand în Jb. IV pag. 307

mul mg mir, brato, dže t̄sene (tine)

dže še nu veň (vin) dzuqa la meňe

rezintă particularități fonetice de altă natură.

* Cf. și Puscariu, *Zur Rekonstruktion des Urrum*, pag. 32—35, în Beihefte